

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

БОНДАРЕНКО ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 342.9/7

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ОХОРОНА
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник –

кандидат юридичних наук, доцент

Обушенко Олександр Миколайович,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри цивільного права та процесу.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Музичук Олександр Миколайович,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
начальник факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання;

кандидат юридичних наук, доцент

Круглов Олег Миколайович,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін.

Захист відбудеться 28 квітня 2012 р. о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 26).

Автореферат розісланий 24 березня 2012 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С.М. Школа

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Утвердження України як демократичної та правової держави зумовлює необхідність створення ефективної системи охорони та захисту прав, свобод та інтересів громадян, зокрема в екологічній сфері. Конституція України гарантує кожному громадянину право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Водночас сучасний етап науково-технічного прогресу, якому притаманна розробка новітніх наукових технологій, призвів до істотного погіршення стану навколишнього природного середовища та, у свою чергу, до порушення екологічних прав громадян. На сьогодні перед Україною постає необхідність створення ефективної системи правових гарантій охорони екологічних прав громадян. При цьому важлива роль відводиться саме адміністративно-правовій охороні екологічних прав громадян, так як саме адміністративно-правова охорона головним чином спрямована на попередження порушень екологічних прав громадян, має на меті їх зберегти та відтворити.

Важливість наукової розробки питання щодо адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян обумовлена низкою підстав, таких, як відсутність комплексних досліджень адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, необхідність дослідження та аналізу ефективності нормативно-правового забезпечення екологічних прав громадян, визначення недоліків та шляхів його вдосконалення; потреба підвищення ефективності державного управління, як передумови дієвої адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян.

Слід підкреслити, що у юридичній літературі існує чимало праць, у яких розглядаються окремі аспекти адміністративно-правової охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Значний науковий внесок у вивчення даних питань зробили такі правознавці, як Л.І. Абалкін, В.Б. Авер'янов, В.І. Андрейцев, В.В. Афанасьєв, С.Б. Байсалов, С.О. Боголюбов, М.М. Брінчук, О.С. Колбасов, М.І. Козир, В.В. Костицький, С.М. Кравченко, Н.М. Красилич, М.І. Краснов, Б.П. Курашвілі, В.Б. Лазарєв, Н.Р. Малишев, М.І. Малишко, В.Л. Мунтян, В.В. Петров, В.Ф. Погоріло, В.К. Попов, В.І. Семчик, М.М. Сторожев, Н.І. Тітов, В.В. Шаповал, С.С. Шаталін, Ю.С. Шемшученко, Є.В. Яковлев та ін. Проте, незважаючи на численні наукові дослідження вказаних авторів, все ж таки комплексних робіт, присвячених адміністративно-правовій охороні екологічних прав громадян, немає. Тому певні важливі питання, що виникають при розгляді адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, на сьогоднішній день залишаються дискусійними.

Таким чином, виходячи із значущості розробки даної проблеми, постає необхідність проведення комплексного наукового дослідження

адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, яка повинна бути не лише задекларована, а й гарантована та реально забезпечена державою в цілому й окремими органами державної влади зокрема. Все зазначене вище і зумовлює актуальність та своєчасність проведення даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Основних напрямів державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затвердженої постановою Верховної Ради України від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР, Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р, а також п. 47 Додатка 13, п. 18 Додатка 14 Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр., затверджених наказом МВС України № 347 від 29 липня 2010 р.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі аналізу чинного законодавства України та практики його реалізації визначити сутність та особливості адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, на цій основі виробити пропозиції та рекомендації щодо її вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні задачі:

- охарактеризувати основні екологічні права громадян як об'єкта правової охорони;
- з'ясувати сутність та особливості адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян;
- визначити систему та специфіку адміністративно-правового регулювання охорони екологічних прав громадян;
- уточнити механізм адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян;
- дослідити систему державного управління у сфері охорони екологічних прав громадян;
- сформулювати пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення екологічних прав громадян;
- виробити на підставі проведеного аналізу пропозиції щодо удосконалення управлінських відносин у сфері адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері правової охорони екологічних прав громадян.

Предметом дослідження є адміністративно-правова охорона екологічних прав громадян.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в роботі використана сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування

дає можливість здійснити системний аналіз адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. За допомогою логіко-семантичного методу, який було використано під час дослідження точок зору окремих вчених, здійснено дослідження аналітичних матеріалів, визначення понятійного апарату (підрозділи 1.1-1.3, 2.2, 2.3). Історико-правовий метод використовувався під час дослідження генезису екологічних прав громадян, а також нормативно-правової бази щодо їх охорони (підрозділи 1.1, 3.2). За допомогою системно-структурного та порівняльно-правового методів поглиблено аналіз нормативних актів, що складають зміст адміністративно-правового регулювання охорони екологічних прав громадян, досліджено проблемні питання розмежування компетенції різних суб'єктів, задіяних у правовій охороні екологічних прав громадян (підрозділи 3.3, 2.2). Формально-юридичний метод дозволив дослідити зміст правових норм, які передбачають адміністративну відповідальність за порушення законодавства у даній сфері (підрозділ 1.3, 2.2, 2.3). Використання статистичного методу дозволило узагальнити практику, проаналізувати емпіричну інформацію щодо охорони екологічних прав громадян (підрозділи 3.1-3.3).

Нормативно-правовою базою дослідження є Конституція України, закони України, нормативні акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади.

Емпіричною базою дослідження є статистичні матеріали, які характеризують діяльність суб'єктів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, довідкові видання, політико-правова публіцистика.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексного дослідження проблемних питань адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян та формулювання авторського бачення шляхів її вирішення. У підсумку проведеного дослідження було сформульовано ряд наукових висновків та положень, серед яких:

вперше:

- в узагальненому вигляді проведено аналіз сучасної системи державного управління у сфері охорони екологічних прав громадян, на підставі чого доведено, що ефективність системи державного управління залежить від застосування принципів та методів управління, а також сукупності об'єктивних та суб'єктивних чинників: доцільності та економічності використання природних ресурсів; політичної стабільності; матеріальних, соціально-політичних, етичних, психологічних факторів тощо;

- сформульовано пропозиції щодо необхідності систематизації підзаконних нормативних актів шляхом розробки та прийняття консолідованого документа у вигляді Основ охорони та захисту навколишнього природного середовища, спрямованого на ефективне забезпечення екологічних прав людини і громадянина; раціональне використання природних ресурсів; боротьбу із забрудненням навколишнього

природного середовища;

- запропоновано внести зміни в Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», переглянути систему екологічної стандартизації та нормування в Україні, розглянути пропозиції щодо прийняття Екологічного кодексу України та Закону України «Про екологічну освіту»;

удосконалено:

- систему організаційно-правових засобів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, яка складає сукупність загальних складових елементів, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів, а також систему, що складається із конкретних управлінських механізмів, тобто структури, в межах якої відбувається реалізація принципів, функцій державного управління;

- систему суб'єктів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, зроблено висновок, що її складають суб'єкти загальної адміністративно-правової охорони та суб'єкти спеціальної адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян;

- основні напрямки, що сприяють підвищенню ефективності системи державного управління в екологічній сфері, як передумови ефективної та належної охорони екологічних прав громадян, а саме: підвищення якості надання послуг громадянам та суспільству, покращення ефективності роботи органів державного управління шляхом децентралізації адміністративних послуг та підсилення принципу демократичного державного управління;

дістали подальшого розвитку:

- характеристика екологічних прав громадян як об'єкта адміністративно-правової охорони, які визначено видом суб'єктивних прав, що визнають міру дозволеної та необхідної поведінки у сфері взаємодії природи, індивіда й суспільства, які забезпечують задоволення їх основних потреб у цій сфері;

- розуміння адміністративної відповідальності за посягання на екологічні права громадян, під якою запропоновано розуміти специфічну форму реагування держави на правопорушення (тобто протиправні дії, що порушують екологічні права громадян), згідно з якою особа, яка скоїла правопорушення, повинна відповідати за свою протиправну поведінку та у межах і порядку, встановлених законом, зазнавати за неї наслідків, які мають на меті виправлення, перевиховання та покарання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в рукописі положення можуть бути використані у:

– науково-дослідницькій роботі – для подальшого вивчення та розробки загальних і спеціальних питань адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян;

– правотворчості – у процесі розробки законодавчих та підзаконних актів України, що буде сприяти поліпшенню адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян;

– практичній діяльності – під час використання конкретних рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення організації та управління діяльністю суб'єктів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян;

– навчальному процесі – під час викладання навчальної дисципліни «Адміністративне право України», при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, а також у науково-дослідницькій роботі студентів, слухачів і курсантів юридичних вищих навчальних закладів і факультетів.

Апробація результатів дисертації. Роботу виконано й обговорено на кафедрі адміністративного права та адміністративної діяльності органів внутрішніх справ Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Ключові теоретичні положення й практичні рекомендації оприлюднено в наукових доповідях і повідомленнях на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях: «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення» (м. Одеса, 2011 р.), «Проблеми правотворчості очима науковців» (м. Одеса, 2011 р.) та «Актуальні проблеми надання юридичної допомоги в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Харків, 2011 р.).

Публікації. Основні результати проведеного наукового дослідження викладено в п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, а також у трьох тезах доповідей на зазначених наукових конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають 9 підрозділів, висновків, додатків і списку використаних джерел (198 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 181 сторінку, з них загальний обсяг тексту — 164 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, зв'язок з науковими програмами та планами, методи дослідження, наукова новизна, розкривається наукове та практичне значення роботи, а також подано відомості про апробацію одержаних результатів.

Розділ 1 «Загальна характеристика адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян» присвячено загальним питанням адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, серед яких: визначення екологічних прав громадян, сутність та особливості адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, адміністративно-правове регулювання охорони екологічних прав громадян.

У **підрозділі 1.1 «Екологічні права як об'єкт адміністративно-правової охорони громадян»** сформульовано поняття «екологічні права громадян», «адміністративно-правова охорона екологічних прав громадян».

Проаналізовано класифікацію галузевих підвидів правової охорони екологічних прав громадян, а саме: конституційно-правову, кримінально-правову, цивільно-правову, дисциплінарно-правову, міжнародно-правову та адміністративно-правову охорону екологічних прав громадян.

Зроблено висновок, що адміністративно-правова охорона поєднує у собі засоби впливу на учасників суспільних відносин стосовно збереження, використання та відтворення екологічних прав громадян. Це знаходить своє відображення насамперед у тому, що адміністративно-правова охорона, головним чином, спрямована на попередження порушень екологічних прав громадян, має на меті їх збереження та відтворення.

У підрозділі 1.2 *«Сутність та особливості адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян»* наголошено, що, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених проблематиці адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, її особливості потребують поглибленого вивчення.

Сформульовано поняття «адміністративно-правова охорона» та «адміністративно-правовий захист». Визначено ознаки, за якими адміністративно-правову охорону можна відмежувати від адміністративно-правового захисту.

Особливості адміністративно-правової охорони запропоновано розглядати як систему взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих складових адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян. Насамперед це численні норми, які покладені у підґрунтя адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян. Дані норми мають певну класифікацію, розгляд якої дозволив сконцентрувати увагу саме на адміністративно-правовій охороні екологічних прав громадян. З'ясовано, що адміністративно-правову охорону екологічних прав громадян можна розглядати крізь призму методів правового управління, які поєднують у собі універсальні методи (примус та переконання), спеціальні методи (адміністративно-правове регулювання та адміністративно-правовий захист). Визначено, що адміністративно-правова охорона екологічних прав громадян здійснюється суб'єктами публічного права у двох основних формах: правотворчій та правозастосовній.

У підрозділі 1.3 *«Зміст адміністративно-правового регулювання охорони екологічних прав громадян»* охарактеризовано адміністративно-правове регулювання охорони екологічних прав громадян як частину загального правового регулювання суспільних відносин, яка передбачає застосування різноманітних інструментів як стратегій, першочергове значення серед яких займає видання нормативних актів для забезпечення правового регулятивного впливу на суспільні відносини.

Наголошено, що для більш чіткого розуміння та розкриття змісту адміністративно-правового регулювання охорони екологічних прав громадян необхідно зробити певну систематизацію, групування правових норм. Зроблено висновок, що систему норм адміністративно-правового регулювання охорони

екологічних прав громадян складають закони України, укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, норми, прийняті спеціально уповноваженими центральними органами державної виконавчої влади (міністерства, державні комітети та інші відомства), які мають надвідомчий характер, а також нормативно-правові акти органів державної влади та місцевого самоврядування Автономної Республіки Крим та інших адміністративно-територіальних одиниць.

Визначено, що основою екологічної діяльності української держави повинні стати саме екологічні права громадян, які потребують постійного вдосконалення і подальшого розвитку на основі принципу пріоритету екологічних вимог над економічними і політичними, відповідності об'єктивним законам природи та загально визнаним вимогам.

Розділ 2 «Механізм адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян» містить три підрозділи, в яких уточнюється організаційно-правове забезпечення охорони та захисту екологічних прав громадян, визначається система суб'єктів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, з'ясовуються особливості адміністративної відповідальності за посягання на екологічні права громадян.

У підрозділі 2.1 *«Організаційно-правове забезпечення охорони та захисту екологічних прав громадян»* сформульовано поняття організаційно-правового забезпечення охорони екологічних прав громадян, під яким слід розуміти забезпечення реалізації державного управління щодо охорони екологічних прав громадян, яке реалізується взаємопов'язаною та взаємодіючою сукупністю організаційно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється належна охорона екологічних прав громадян.

Обґрунтовано доцільність застосування поділу організаційно-правових засобів на загальні (політичні, економічні, ідеологічні, організаційні), тобто у їх широкому розумінні, та спеціальні – у вузькому розумінні, як спеціальні організаційно-правові засоби охорони екологічних прав громадян (екологічне планування, прогнозування, контроль, нагляд, координація, стандартизація, нормування, екологічна експертиза, екологічна інформація тощо). Стандартизація та нормування, видача ліцензій і лімітів на природокористування, екологічний моніторинг, екологічна інформація організаційно-правової системи охорони екологічних прав громадян потребує вдосконалення правової бази, вирішення питань співробітництва державних органів і громадян, вивчення міжнародного досвіду, поглиблення науково-дослідної роботи.

У підрозділі 2.2 *«Суб'єкти адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян»* доведено, що суб'єктами адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян виступають органи державної влади, діяльність яких спрямована на використання природних ресурсів, охорону екологічного середовища та забезпечення екологічної політики.

Визначено, що провідними суб'єктами публічного управління і владними суб'єктами адміністративного права є органи виконавчої влади та їх посадові

особи. Саме на них покладено основне навантаження щодо практичного забезпечення екологічних прав громадян. При цьому систему суб'єктів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян запропоновано об'єднати у дві групи: по-перше, суб'єкти загальної адміністративно-правової охорони, які поділяються на вищі (Президент України, Кабінет Міністрів України), центральні (міністерства), місцеві органи виконавчої влади (місцеві державні адміністрації) та громадські формування; по-друге, суб'єкти спеціальної адміністративно-правової охорони, тобто центральні органи виконавчої влади та урядові органи державного управління із підпорядкованими їм територіальними підрозділами, для яких забезпечення реалізації екологічної політики на загальнодержавному та місцевому рівнях є єдиним, головним призначенням і які спеціалізуються саме на охороні екологічних прав громадян. Це Міністерство екології та природних ресурсів, Міністерство охорони здоров'я, Державне агентство земельних ресурсів, Державне агентство водних ресурсів, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство надзвичайних ситуацій України, Державна інспекція ядерного регулювання України, Державне космічне агентство України, Державна екологічна інспекція тощо.

Доведено, що для того, аби адміністративний апарат будувався на пріоритеті прав і свобод особи (екологічних прав громадян), держава повинна відповідати перед громадянами за свою діяльність. Для цього потрібно, щоб міністерства, державні комітети та інші центральні органи мали чітку розмежованість правого статусу. Необхідно також, щоб кожний орган виконував покладені на нього функції та повноваження з метою запобігання дублюванню, яке призводить до суперечливостей та непорозумінь, а отже, забезпечувалась відповідність ролі окремих структур їх статусу.

У підрозділі 2.3 «Адміністративна відповідальність за посягання на екологічні права громадян» сформульовано поняття адміністративної відповідальності за посягання на екологічні права громадян як специфічну форму реагування держави на правопорушення (тобто протиправні дії, що порушують екологічні права громадян), згідно з якою особа, яка скоїла правопорушення, повинна відповідати за свою протиправну поведінку та у межах і порядку, встановлених законом, зазнавати наслідків, які мають на меті виправлення, перевиховання та покарання.

Наголошується на тому, що, розглядаючи адміністративну відповідальність за екологічні правопорушення, ми розглядаємо адміністративну відповідальність за порушення екологічних прав громадян, так як екологічні права громадян реалізуються у таких сферах як охорона навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Зроблено висновок, що у Кодексі України про адміністративні правопорушення повинно бути закріплено визначення адміністративної відповідальності, що надасть змогу більш чітко й вільно формувати правові

норми, у тому числі й норми, які передбачають відповідальність за посягання на екологічні права громадян. Також для усунення непорозумінь стосовно визначення юридичної особи суб'єктом адміністративних правопорушень, необхідно чітко визначити у законодавчих актах адміністративну відповідальність саме юридичних осіб.

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян» складається із трьох підрозділів, в яких охарактеризовано проблемні питання адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, напрямки розвитку нормативно-правового забезпечення екологічних прав громадян, удосконалення управлінських відносин в органах державної влади.

У підрозділі 3.1 *«Проблеми адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян»* наголошено, що на сьогодні в Україні ефективність адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян є дуже низькою, наслідком чого є наявність реальних проблем, які існують на шляху сталого, дієвого захисту та охорони екологічних прав громадян. До таких проблем дисертантом віднесено: недотримання головних принципів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян; необхідність удосконалення управлінських відносин державних органів у екологічній сфері; недосконалість нормативно-правового забезпечення екологічних прав громадян; проблемні питання застосування методів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян. Зазначено, що посилення ролі адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян шляхом вирішення головних проблем у цій сфері надасть змогу не тільки вирішити питання належної та дієвої охорони екологічних прав громадян, але й сприятиме зменшенню кількості порушень у зазначеній сфері, відновленню та покращенню екологічної ситуації в країні.

У підрозділі 3.2 *«Напрямки розвитку нормативно-правового забезпечення екологічних прав громадян»* доведено необхідність активізації розробок для розвитку законодавства у сфері охорони екологічних прав людини та всього українського народу.

Сформульовано основні принципи, які покладені в основу побудови та формування екологічного законодавства. До таких принципів віднесено демократизм, конституційність, соціальну справедливість, науковість, стабільність, системність, гласність, інформаційну забезпеченість законотворчості.

З метою вдосконалення нормативно-правового забезпечення екологічних прав громадян запропоновано внести деякі зміни у базу нормативно-правового забезпечення екологічних прав громадян, а саме: 1) розробити та прийняти комплексний нормативний акт під назвою «*Основи охорони та захисту навколишнього природного середовища*», в якому визначити та деталізувати забезпечення екологічних прав людини і громадянина; раціональне використання природних ресурсів; боротьбу із забрудненнями навколишнього природного середовища; 2) прийняти Закон України «*Про екологічне*

виховання», структура якого повинна включати такі розділи: I «Загальні положення про екологічне виховання»; II «Структура екологічної освіти та виховання»; III «Управління у галузі екологічного виховання та організація навчального процесу»; IV «Підготовка спеціалістів-екологів»; V «Екологічна наукова діяльність»; VI «Міжнародне екологічне виховання»; VII «Відповідальність за порушення законодавства про екологічне виховання»; 3) доповнити ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: а) правом громадян на забезпечення екологічно чистими продуктами харчування та товарами споживання; б) правом на протест проти екологічно шкідливої діяльності; правом на проведення мітингів та зборів, стосовно скасування екологічно небезпечних рішень органів влади.

У підрозділі 3.3 «Удосконалення ефективності державного управління як передумова забезпечення екологічних прав громадян» доведено, що правові проблеми державного управління у сфері екології потребують наукового розроблення, у процесі якого головна увага повинна приділятися саме вивченню функцій і ролі в цій сфері органів виконавчої влади.

У підрозділі зазначається, що на шляху забезпечення ефективного державного управління у сфері охорони екологічних прав громадян постає необхідність вирішення таких проблем, як відповідна організація праці державних службовців, належне застосування принципів та методів у державному управлінні, а також сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників (доцільність та економічність використання природних ресурсів; політичної стабільності; матеріальних, соціально-політичних, психологічних, етичних факторів тощо).

З метою вдосконалення системи державного управління охороною екологічних прав громадян запропоновано: а) підвищити якість надання послуг громадянам та суспільству та покращити ефективність діяльності органів державного управління шляхом вдосконалення правової бази, що регламентує державне управління в Україні у сфері охорони екологічних прав громадян; зміцнення та розвитку економічної основи забезпечення системи державного управління; належного забезпечення висококваліфікованими кадрами системи державного управління; наукового та інформаційного забезпечення системи державного управління; б) сприяти децентралізації адміністративних послуг та підсилити принцип демократичного державного управління.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – удосконалення адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян в Україні. На підставі проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них такі:

1. Охорона екологічних прав громадян – це комплекс дій уповноважених органів, що включає в себе правотворчу та превентивну діяльність, яка

встановлює охоронні норми у статиці, тобто в об'єктивному змісті, а також забезпечує міру дозволеної та належної поведінки суб'єктів, яким належать екологічні права у сфері навколишнього природного середовища.

2. Екологічні права громадян – це вид суб'єктивних прав, які визнають міру дозволеної та необхідної поведінки у сфері взаємодії природи, індивіда й суспільства, що забезпечують задоволення їх основних потреб у цій сфері.

Адміністративно-правова охорона екологічних прав поєднує у собі ті основні правила, які спрямовані на збереження, використання та відтворення екологічних прав громадян, покликана захищати інтереси особи, піклуватися про задоволення її потреб, захищати та охороняти громадян від свавілля та зловживань підприємств, установ, організацій, органів державної влади та місцевого самоврядування, встановлює специфічні заходи примусу та форми захисту порушеного права.

3. Адміністративно-правову охорону екологічних прав громадян можна розглядати крізь призму методів правового управління, які поєднують у собі: а) універсальні методи управління: метод переконання та метод примусу стосовно адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян; б) спеціальні методи правового регулювання: адміністративно-правовий метод регулювання – поєднує у собі контроль, планування та координацію; адміністративно-правовий метод захисту екологічних прав громадян – адміністративний нагляд та адміністративне покарання.

4. Адміністративно-правову охорону екологічних прав громадян не можна ототожнювати з адміністративно-правовим захистом екологічних прав громадян. Різниця між цими поняттями полягає у тому, що адміністративно-правова охорона екологічних прав громадян здійснюється постійно, в ній задіяний увесь правовий інструментарій, водночас, захист екологічних прав громадян є складовою охорони, який спрямовано на припинення порушення та охоплює заходи захисту.

5. Організаційно-правове забезпечення охорони екологічних прав – це забезпечення реалізації державного управління щодо охорони екологічних прав громадян, яке реалізується взаємопов'язаною та взаємодіючою сукупністю організаційно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється належна охорона екологічних прав громадян.

6. Організаційно-правові засоби охорони екологічних прав громадян запропоновано розглядати як систему загальних організаційно-правових засобів, тобто у їх широкому розумінні (політичні, економічні, ідеологічні, організаційні) та систему, що складається із конкретних управлінських механізмів, тобто структури, в межах якої відбувається реалізація принципів, функцій державного управління (екологічне планування, прогнозування, контроль, нагляд, координація, стандартизація, нормування, екологічна експертиза та інформація, видача ліцензій і лімітів на природокористування, екологічний моніторинг тощо).

7. Систему суб'єктів адміністративно-правової охорони екологічних прав

громадян запропоновано класифікувати на: 1) суб'єкти загальної адміністративно-правової охорони, до яких віднесено Президента України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, місцеві органи виконавчої влади та громадські об'єднання. Також до загальних суб'єктів адміністративно-правової охорони та захисту екологічних прав громадян відносимо міліцію, службу безпеки України, прокуратури (природоохоронні); 2) суб'єкти спеціальної адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян, до яких належать Міністерство екології та природних ресурсів, Міністерство охорони здоров'я, Державне агентство земельних ресурсів, Державне агентство водних ресурсів, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство надзвичайних ситуацій України, Державна інспекція ядерного регулювання України, Державне космічне агентство України, Державна екологічна інспекція тощо.

8. Адміністративна відповідальність за посягання на екологічні права громадян – це специфічна форма реагування держави на правопорушення (тобто протиправні дії, що порушують екологічні права громадян), згідно з якою особа, яка скоїла правопорушення, у межах і порядку, встановлених законом, зобов'язана зазнавати за нього негативних наслідків, які мають на меті виправлення, перевиховання та покарання.

9. З метою удосконалення адміністративної відповідальності за порушення екологічних прав громадян запропоновано внести зміни та доповнення до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме: 1) Розділ 1 доповнити статтею 6-1 «Основні засади адміністративно-правової охорони», яка повинна містити повний перелік основних засад адміністративної охорони, серед яких законність, рівність, справедливість, гласність, гуманізм, невідворотність покарання тощо; 2) Розділ 2: а) доповнити статтею 14-2 «Відповідальність юридичних осіб»; б) ст. 9 доповнити визначенням адміністративної відповідальності, внести зміни у назву статті, а саме «Поняття адміністративного правопорушення та адміністративної відповідальності»; 3) виділити окрему Главу 7 «Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення та проступки», яка повинна містити всі склади екологічних правопорушень; 4) Главу 7 доповнити статтею 91-5 «Порушення вимог щодо проведення екологічної експертизи», яка б передбачала адміністративну відповідальність за порушення правил та вимог щодо проведення екологічної експертизи.

10. Основними проблемами адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян визначено: недотримання головних принципів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян; необхідність удосконалення управлінських відносин державних органів у екологічній сфері; недосконалість нормативно-правового забезпечення екологічних прав громадян; проблемні питання застосування методів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян.

11. Сучасний стан екологічного законодавства України характеризується

невпорядкованістю та неузгодженістю внутрішньої системи екологічного законодавства, існуванням суттєвих прогалин у ньому та положень, що суперечать одне одному.

З метою удосконалення екологічного законодавства доцільно: 1) розробити та прийняти комплексний нормативний акт під назвою «Основи охорони та захисту навколишнього природного середовища», в якому визначити та деталізувати забезпечення екологічних прав людини і громадянина; раціональне використання природних ресурсів; боротьбу із забрудненням навколишнього природного середовища; 2) прийняти Закон України «Про екологічне виховання», структура якого повинна включати такі розділи: I «Загальні положення про екологічне виховання»; II «Структура екологічної освіти та виховання»; III «Управління у галузі екологічного виховання та організація навчального процесу»; IV «Підготовка спеціалістів-екологів»; V «Екологічна наукова діяльність»; VI «Міжнародне екологічне виховання»; VII «Відповідальність за порушення законодавства про екологічне виховання»; 3) доповнити ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: а) правом громадян на забезпечення екологічно чистими продуктами харчування та товарами споживання; б) правом на протест проти екологічно шкідливої діяльності; правом на проведення мітингів та зборів, стосовно скасування екологічно небезпечних рішень органів влади.

12. З метою удосконалення управлінських відносин запропоновано: а) підвищити якість надання послуг громадянам та суспільству та покращити ефективність діяльності органів державного управління шляхом вдосконалення правової бази, що регламентує державне управління в Україні у сфері охорони екологічних прав громадян; зміцнення та розвитку економічної основи забезпечення системи державного управління; належного забезпечення висококваліфікованими кадрами системи державного управління; наукового та інформаційного забезпечення системи державного управління; б) сприяти децентралізації адміністративних послуг та підсилити принцип демократичного державного управління.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бондаренко В. В. Екологічні права громадян як об'єкт правової охорони / В. В. Бондаренко // Актуальні проблеми права: теорія і практика : збірник наукових праць. – 2011. – № 21. – С. 120-127.

2. Бондаренко В. В. Шляхи удосконалення ефективності державного управління як передумова забезпечення екологічних прав громадян / В. В. Бондаренко // Наука і правоохорона : науковий журнал. – 2011. – № 2 (12). Ч. 2. – С. 87-91.

3. Бондаренко В. В. Щодо питання визначення особливостей

адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян / В. В. Бондаренко // Публічне право : науково-практичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 289-295.

4. Бондаренко В. В. Система суб'єктів адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян / В. В. Бондаренко // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 66–70 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11bvverg.pdf>.

5. Бондаренко В. В. Організаційно-правові засади забезпечення охорони екологічних прав громадян / В. В. Бондаренко // Митна справа : науково-аналітичний журнал. – 2011. – № 5 (77). Ч. 2. – С. 413-418.

6. Бондаренко В. В. До питання з'ясування проблем належної та дієвої адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян / В. В. Бондаренко // Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (Одеса, 29-30 вересня 2011 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2011. – Ч. 1 – С. 30-32.

7. Бондаренко В. В. Історичний розвиток екологічного законодавства в Україні / В. В. Бондаренко // Проблеми правотворчості очима науковців : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (Одеса, 1-2 листопада 2011 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2011. – Ч. 2. – С. 41-43.

8. Бондаренко В. В. До питання визначення правової природи екологічних прав громадян як об'єкта правової охорони / В. В. Бондаренко // Актуальні проблеми надання юридичної допомоги в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Науково-практичної конференції (Харків, 21-22 січня 2011 р.). – Х. : ФІНН, 2011. – С. 59-62.

АНОТАЦІЇ

Бондаренко В. В. Адміністративно-правова охорона екологічних прав громадян. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпропетровськ, 2012.

Дисертацію присвячено комплексному і всебічному дослідженню вдосконалення адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян. У роботі досліджуються питання стосовно поняття, сутності та правового змісту адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян. З'ясовуються особливості адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян. Визначається поняття організаційно-правового забезпечення адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян. Формулюється

поняття адміністративної відповідальності за посягання на екологічні права громадян. Характеризуються основні проблеми адміністративно-правової охорони екологічних прав громадян. Формулюються основні шляхи удосконалення ефективності управлінських відносин. Надаються пропозиції та рекомендації щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення екологічних прав громадян.

***Ключові слова:** адміністративно-правова охорона, екологічні права, адміністративна відповідальність, управлінські відносини, нормативно-правове забезпечення.*

Бондаренко В. В. Административно-правовая охрана экологических прав граждан – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Днепропетровский государственный университет внутренних дел, Днепропетровск, 2012.

Диссертация посвящена комплексному и всестороннему исследованию усовершенствования административно-правовой охраны экологических прав граждан. В результате проведенного исследования сформулирован ряд новых положений и выводов, которые предложены лично соискателем, в частности по усовершенствованию управленческих отношений в органах государственной власти, в качестве главной предпосылки эффективной административно-правовой охраны экологических прав граждан, а также усовершенствования нормативно-правового обеспечения экологических прав граждан.

Впервые сформулировано понятие административно-правовой охраны экологических прав граждан, которая определена как система правил, ориентированных на сохранение, использование и восстановление экологических прав граждан, призвана защищать интересы личности, заботиться об удовлетворении основных потребностей, защищать и охранять граждан от своеволия и злоупотреблений. Усовершенствована классификация субъектов административно-правовой охраны экологических прав граждан, в связи с чем выделена система общих субъектов и система специальных субъектов административно-правовой охраны экологических прав граждан. Сформулировано понятие организационно-правового обеспечения охраны экологических прав граждан. Усовершенствована система организационно-правовых средств охраны экологических прав граждан, которые представлены как система общих и система конкретизирующих организационно-правовых средств охраны экологических прав граждан. В диссертации выделены основные проблемы административно-правовой охраны экологических прав граждан, среди которых несоблюдение основных принципов административно-правовой охраны экологических прав граждан, несовершенство управленческих отношений государственных органов, несовершенство

нормативно-правового обеспечения экологических прав граждан, проблемные вопросы использования методов административно-правовой охраны экологических прав граждан.

На основе проведенного исследования формируются основные пути усовершенствования эффективности управленческих отношений в государственных органах власти, как предпосылки обеспечения экологических прав граждан. Внесены предложения и рекомендации по усовершенствованию нормативно правового обеспечения экологических прав граждан.

***Ключевые слова:** административно-правовая охрана, экологические права, административная ответственность, управленческие отношения, нормативно правовое обеспечение.*

Bondarenko V. V. Administrative and Legal Protection of Ecological Rights of Citizens. – Published as manuscript.

Thesis for obtaining scientific degree of Candidate of Law on the speciality 12.00.07 – Administrative Law and Procedure, Financial Law, Informational Law. – The Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs, Dnipropetrovs'k, 2012.

The dissertation is devoted to the complex and comprehensive research to improve administrative and legal protection of citizens' environmental rights. This research investigates issues concerning the concept, nature and content of the legal administrative and legal protection of citizens' environmental rights. Features of the administrative and legal protection of citizens' environmental rights are analyzed.

The concepts of organizational and legal providing of administrative and legal protection of citizens' environmental rights are defined. The concept is formulated of administrative responsibility for violation of environmental rights. The main problems of administrative and legal protection of citizens' environmental rights are characterized. The main ways of improving the efficiency of administrative relations are formulated. The proposals and recommendations to improve the regulatory framework of environmental rights are given.

***Keywords:** administrative and legal protection, environmental law, administrative responsibility, administrative relations, regulatory and legal framework.*

Підп. до друку 23.03.2012 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк. RISO.
Ум.-друк. арк. – 0,9. Тираж – 100 прим. Замовлення А-160

Відділ ОНР та РВД ДДУВС
49005, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59